

Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030: 3.2 vesiviljeluse, töötlemise ja turustamise hetkeolukorra kirjeldus

1. Eestis on head eeldused kalapüügi- ja vesiviljelustoodete tootmiseks. Kalandussektoris tegutsevad ettevõtted omavad pikaajalisi traditsioone, oskusteavet ja kogemusi ning on hakanud arendama ja kasutusele võtma uusi, kaasaegseimate tehnoloogiliste lahendustega varustatud töötlemisseadmeid ning keskkonnasõbralikke kasvatamise tehnoloogiaid.
2. Ajas on aktiveerunud ühistegevus, mille ilmekamaks näiteks on kalanduse tootjaorganisatsioonid, mida on hetkel Eestis 5, millele lisandub tootjaorganisatsioon koondav keskühistu¹. Tootjaorganisatsioonidesse on koondunud püügi- ja vesiviljeluse valdkonna ettevõtjad, kelle eesmärk on ühistegevusega püügil, kalakasvatusel, töötlemisel ja turustamisel omandada suurem turujõud ja paremad läbirääkimise tingimused turgudel võrreldes üksiktegitajatega. Tooraine koondamine tootmisetapil, st kalapüügil ja kalakasvatamisel, võimaldab ühtlasi tekitada mastaabisäästu, saades paremaid väljavaateid hinnaks ja turgude leidmiseks. Eesti vesiviljelussektorit iseloomustab suur killustatus mitmete väikesemahuliste toodete ja tootmisviiside vahel, millest tulenev huvide lahknevus on osaliselt pärssinud tõhusat koostöövõimet nii erialaliitude kui ka tootjaorganisatsiooni raames. Ranna- ja sisevetekalanduses ei ole ühistegevus tootmises ja turustamises veel väga levinud.
3. Eesti vesiviljelusettevõtete tootmisvõimsust on hinnatud suuremaks kui 4000 tonni aastas², kuid tegelik tootmine on sellest umbes viiendik (ca 900 tonni³). Viimastel aastatel on tootmismahud hakanud järk-järgult kasvama, kuid veel ei suudeta rahuldada töötajate tooraine vajadust kasvatavate liikide osas. Kalatööstuste toorainega varustus püütavate mageveeliste liikidega (koha, ahven) on sesoonne ja kohalikkude toorainet ei jätku piisavalt, mistõttu on sellistes tootmisbaasides tootmisvõimsus alakasutatud.
4. Avamerekasvanduste rajamist Eestis piiravad ebasoodsad kliimatilised tingimused ja Läänemere keskkonnaseisund ning hoonestuslubade protsess on aeganõudev ja keeruline. Kuna vesiviljelussektor⁴ on väike, ei ole tekkinud piisavat turgu Eesti vesiviljelussektorile spetsialiseerunud veterinaaridele ja konsulentidele. Vesiviljelussektori tööjõu vajaduse katmiseks on erialast haridust võimalik omandada Eesti Maaülikoolis ja Järvamaa Kutsehariduskeskuses. Kalatöötlemise valdkonna teadmiste arendamiseks on TTÜ Eesti Mereakadeemias võimalik õppida kalanduse ja kalandustehnoloogiate majandamise spetsialistiks. Rahuldamata on nõudlus

¹ Maaeluministeerium (turukorraldus) 2018 <https://www.agri.ee/et/eesti-kalapuugi-ja-vesiviljelussektori-tootjaorganisatsioonid>

² Riigikontroll „Euroopa Kalandusfondi vesiviljelustoetuste mõju“ 2016

³ Statistikaamet

⁴ Vesiviljelussektori all peetakse silmas nii kala-, vähi-, vetika- kui karbikasvatamist

oskustööjõu osas, sest sektorit iseloomustab nõudlik füüsiline töö ning madal palgatase (Eesti keskmisest 70% kalatöötlemises ja 44% vesiviljeluses⁵).

5. Mageveekala töötlemisettevõtted fileerivad ning valmistavad erinevaid kulinaariatooteid, samas kui kilu- ja räime töötlemissektoris tegeletakse peamiselt kala külmutamisega. Kilu ja räime töödeldakse enamjaolt hästi toimivate tootjaorganisatsioonide poolt rajatud kompaksetes külmuhoonetes, mis on varustatud kaasaegseimate tehnoloogiliste lahendustega nii töötlemise aspektist kui ka toodete pakendamises. Innovatsiooni ja tootearendusse on kala- ja vesiviljelustoodete tootmise- ja töötlemisega tegelevad ettevõtjad investeerinud suhteliselt vähe.

6. Euroopa Liidus on tarbijate nõudlus kalatoodete järgi kasvavas trendis⁶ ja kalatarbimine 2014. aastal oli elaniku kohta 25,5 kg⁷. Eestis ei ole kalatarbimine viimase kolme aastaga oluliselt muutunud, jäädes elaniku kohta 17 kg-ni aastas⁸. Suuremates Eesti kaubanduskettides on kalandustoodete sortimendis kohaliku päritoluga tooted esindatud, konkureerides sageli odavamate hindadega importtoodetega. Eesti kala ja vesiviljelustoodete isevarustatuse tase oli 2017. aastal 530%. Kohaliku päritolu vesiviljelustoodete turustamise lühike tarneahel tagab toodangu värskuse ent toodangu kogumaht on küllaltki madal.

7. Eesti kalandussektorit tegutsevatel mikro- ja väikeettevõtjatel on olnud madal omafinantseeringuvõime. Samuti on finantsvahendid olnud sihtgrupile raskesti kättesaadavad. Nende turutõrgete leevendamiseks on Maaelu Edendamise Sihtasutuse kaudu võimaldatud ligipääs laenurahale.

8. Vesiviljeluses on vähesel määral hakatud katsetama uute kalaliike kasvatamisega ning on tekkinud huvi ka vetikate ja karpide kasvatamise vastu. Alustatud on juba punavetika *Furcellaria lumbicalis* ja söödava rannakarbi *Mytilus edulis* kasvatamise katsetusi Väinameres, Liivi lahes ja Läänemere avaosas millega loodetakse leida Eesti tingimustes sobiv tootmistehnoloogia. Vetikakasvatuse puhul on käimas esimesed innovatsiooniprojektid kasvatustehnoloogiate arendamiseks. Erasektori algatusel on käivitunud karbikasvatuse arendamine. Teistes Läänemere-äärsetes riikides on karbi ja vetikakasvatus näidanud potentsiaali merekeskkonna eutrofeerumise vähendamisel.

9. Eesti kalatöötlemissektorit müüdi 2016. aastal 50 tuhat tonni kalatoodangut 126 miljoni euro väärtuses. Külmutatud kala ja vähiliste osatähtsus müügis oli 62% kogusest ning 35% väärtusest. Kalatööstused on selgelt suunatud ekspordile, mille osakaal kogumüügitulus oli 2016. aastal 64%. Eesti paikneb geograafiliselt Läänemere piirkonnas soodsas asukohas, mis loob eeldused kujuneda keskseks kilu ja räime rahvusvaheliseks logistikakeskuseks. Samas kogu kalatoodete ekspordist oli külmutatud kala osakaal ca 65%, mistõttu on vajadus toodete mitmekesistamise ja tootearenduse järele. Kalatöötlemise peamiseks ekspordi mõjutajaks just viimastel aastatel on olnud Venemaa poolt 2014. aasta augustis kehtestatud embargo. Seetõttu on alates 2014. aastast kalatoodete eksport Ukraina suunal suurenenud. Oluliselt on kasvanud jahutatud kilu osakaal ekspordis, sihtriikideks on Soome ja Rootsi. Kilu- ja räimetoodetele on aktiivselt uusi turuväljundeid otsitud nii Aasiast kui Aafrikast. Püsivaimaks uueks partneriks võib nimetada Hiinat. Vesiviljelustoodangust eksporditi 2016. aastal 9% välisriikidesse.⁹ Peamiseks

⁵ Statistikaamet

⁶ EUMOFA (Euroopa Liidu kalapüügi- ja vesiviljelustoodete turu seirekeskus) 2014

⁷ EUMOFA „EU Fish market 2016“

⁸ Konjunktuuriinstituudi 2016. a küsitluse andmed

⁹ Statistikaamet

vesiviljelustoodete ekspordi artikliks on olnud angerjas, mida on müüdud Hollandi töötlejale. Väikestes kogustes on eksporditud ka tuurlasi ja jõevähki.¹⁰

10. Kalanduse ja vesiviljeluse teadus- ja arendustegevust iseloomustab projektipõhisus, mis peamiselt on finantseeritud Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi vahenditest¹¹. Rahvusvahelist teaduskoostööd toetatakse Rakendusuringute programmi raames. Kuigi koostöö teadusarendusasutuste ja ettevõtjate vahel on järjest suurenenud läbi erinevate meetmete ja üliõpilaste teadustööde, siis olemasoleva teaduspotsiaali kaasamine bioloogilise ressursi komplekseks ja jäätmevabaks ärakasutamiseks ning rakendusteaduse paremaks ärakasutamine ettevõtte jaoks on jätkuvalt aktuaalne.

¹⁰ Kalanduse teabekeskus „Kalakasvatus. Perspektiivsed kalaliigid“ 2015

¹¹ EMKF meetmed: vesiviljeluse innovatsioonitoetus, kalapüügi innovatsioonitoetus, teadlaste ja kalurite koostöötoetus, teadlaste ja vesiviljelusettevõtjate koostöötoetus